

MIROŚŁAWA SAGAN-BIELAWA* | UNIwersYTET Jagielloński, KRAKÓW

Nazwy województw wśród nazw własnych – funkcja, struktura, wariantywność

Słowa kluczowe: marketing terytorialny, chrematonimia, nazwy geograficzne, region.

Przedmiotem niniejszej analizy są nazwy województw, które traktuję jako część polskiego onomastykonu, mimo że ten niewielki zbiór nazw – liczący obecnie 16 jednostek – raczej nie jest przedmiotem analiz onomastycznych. Powiązany funkcjonalnie i semantycznie z nazwami geograficznymi nie cieszy się zainteresowaniem takim jak na przykład nazewnictwo ulic, z którym łączy je urzędowy charakter, oficjalność i administracyjny akt mianowania. Poza tym plateonimy to jednostki bardziej przyciągające uwagę ze względu na duże zróżnicowanie tych nazw i podatność na zmiany, zwłaszcza polityczne i społeczne. Zestaw nazw województw jest w porównaniu z nazwami ulic zbyt mały, zbyt stabilny i przewidywalny. Nazwy ulic w miastach zmieniają się stosunkowo często, ponadto kiedy miasto się rozrasta, powstają nowe trakty, które też wymagają nazwania, a plateonimie rozwija się intensywnie także dzięki mieszkańcom wsi pragnącym wyjść poza tradycyjnie używane mikrotoponimy. Nazwy województw – jak dotąd – ulegają zmianom jedynie w wyniku reformy administracyjnej kraju, kiedy zmienia się siatka podziału i liczba jednostek. Takie reformy w ciągu ostatnich stu lat były w Polsce „zaledwie” cztery (z niewielką korektą w latach pięćdziesiątych XX wieku).

Do analizy onomastycznej nazw województw zniechęcać może, oprócz niezmienności i nikłej liczebności, również ich konwencjonalność. W latach 1919–1998 na mapie Polski przeważały konwencjonalne konstrukcje przymiotnikowe, derywowane od nazw miejscowości będących głównymi ośrodkami w województwach, np. *warszawskie* ← *Warszawa*, *łódzkie* ← *Łódź*, *tarnopolskie* ← *Tarnopol*, *ciechanowskie* ← *Ciechanów*. Było ich ogółem 54 w historii. Rzadko tworzone nazwy motywowane nazwami geograficznymi, a więc nawiązujące do położenia w regionach historycznych: *podolskie*, *pomorskie*, *śląskie* (*śląsko-dąbrowskie*), *wołyńskie*¹. Dopiero reforma administracyjna w latach dziewięćdziesiątych XX wieku uruchomiła inwencję nazwotwórczą i choć 1 stycznia 1999 roku liczba województw zmniejszyła się z 49 do 16, mapa administracyjna stała się mniej konwencjonalna. Atrakcyjność tego rodzaju nazw zwiększa też wariantywność, którą możemy zaobserwować na przykład w mediach, kiedy mówi się o tej samej jednostce administracyjnej zarówno *województwo małopolskie*, jak i *Małopolska*; *województwo lubelskie* / *Lubelszczyzna*; *województwo pomorskie* / *Pomorze*. Okazuje się więc, że nazwy urzędowe mają swoje nieoficjalne warianty. Wynika to nie tylko z ekonomii językowej,

* m.sagan-bielawa@uj.edu.pl

¹ Nazwy te funkcjonowały w okresie międzywojennym i – oprócz woj. podolskiego i wołyńskiego – krótko po II wojnie światowej.

dążenia do skrótu, ale i z potrzeby nadania województwom cech tradycyjnie rozumianego regionu (por. Sagan-Bielawa 2016). Tradycyjnie – czyli obszaru z tradycją, historią, określonymi wartościami.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zbioru szesnastu obecnie istniejących nazw województw w trzech aspektach: 1) ze względu na ich funkcję (tu zawiera się problem zasadniczy: czy są to nazwy własne i jakiego typu); 2) ze względu na strukturę słotwórczą, fleksję oraz relacje składniowe; 3) ze względu na wariantywność, zacierającą granicę pomiędzy nazwami administracyjnymi a geograficznymi oraz pomiędzy toponimami a chrematonimami. Za ilustrację pewnych zjawisk posłużą wyłącznie przykłady zaczerpnięte ze stron internetowych prowadzonych przez urzędy wojewódzkie i władze samorządowe (sejmiki wojewódzkie, urzędy marszałkowskie). Omawiane tu procesy onimiczne nie ograniczają się tylko do sfery urzędowo-administracyjnej, znamy je chociażby z mediów i literatury naukowej różnego rodzaju. Jednak nazwy województw są prymarnie nazwami administracyjnymi, oficjalnymi i w tej „pierwotnej” przestrzeni chciałabym je pokazać. Materiał pochodzi z lat 2011–2016, a więc pokazuje funkcjonowanie tych nazw kilkanaście lat po ich wprowadzeniu w 1999 roku.

Mianowanie województwa ma na celu odróżnienie go od pozostałych, a więc nazwa pełni funkcję identyfikującą, co zbliża ją do innych nazw własnych. Jednostka administracyjna oznaczona nazwą *województwo mazowieckie* jest tylko jedna, a z pozostałych piętnastu każda ma inną nazwę. Nazwy polskich województw są zbiorem jednostek komplementarnych. Mapa administracyjna państwa podlega delimitacji – jeżeli wyjeżdżamy z jednego województwa, trafiamy od razu do następnego (jeśli granica województwa nie jest jednocześnie granicą państwa). Nazwy województwa nie można traktować jako zestawienia apelatywów. Możemy zdefiniować wyraz pospolity *województwo*, ale całe zestawienie – wraz z przymiotnikiem – ma indywidualny charakter, trudny do ujęcia w sposób wspólny dla całej grupy. O ile było to łatwe w wypadku 49 nazw z lat 1975–1998, o tyle nazwy obecne są bardziej zróżnicowane ze względu na motywację. Nominacje z okresu Polski Ludowej przebiegały według jednego schematu: nazwa głównego ośrodka miejskiego → nazwa województwa. Tak więc wszystkie te nazwy można było zdefiniować według schematu: *województwo koszalińskie* ‘województwo, którego stolicą jest Koszalin’, *województwo płockie* ‘województwo, którego stolicą jest Płock’, *województwo częstochowskie* ‘województwo, którego stolicą jest Częstochowa’. Mają one charakter deskrypcji, ale nie nazwy własnej. Szesnastu współczesnych nazw temu schematowi nie podlega, chociaż teoretycznie mają jasną motywację i od strony formalnojęzykowej (z sufiksem przymiotnikowym *-ski*) są identyczne. Dwanaście z nich nawiązuje do nazw historycznych regionów: *dolnośląskie*, *kujawsko-pomorskie*, *lubuskie*, *małopolskie*, *mazowieckie*, *podkarpackie*, *pomorskie*, *zachodniopomorskie*, *podlaskie*, *śląskie*, *warmińsko-mazurskie*, *wielkopolskie*. Trzy następne są motywowane przez okronimy: *lubelskie*, *łódzkie*, *opolskie*. Niejednoznaczna jest motywacja nazwy województwa świętokrzyskiego. Została ona prawdopodobnie przeniesiona z oronimii (*Góry Świętokrzyskie*), chociaż obecnie władze samorządowe w materiałach promocyjnych odwołują się bezpośrednio do nazwy opactwa na Świętym Krzyżu (zob. Wizytówka 2016). W wypadku nazw *lubelskie*, *opolskie*, *świętokrzyskie* motywację onomastyczną mogłyby stanowić również stosowane wcześniej, jeszcze w XX wieku, nazwy *Ziemia*

Lubelska, Śląsk Opolski, Ziemia Świętokrzyska. Nie możemy jednak współczesnych nazw województw definiować według przykładowego schematu: *województwo małopolskie* ‘województwo w Małopolsce’, *województwo podlaskie* ‘województwo na Podlasiu’, *województwo śląskie* ‘województwo na Śląsku’, ponieważ obszary województw nie pokrywają się z obszarami regionów, które stanowią motywację onomastyczną (zob. Zaborowski 2013). Jak pisze Maria Wojtyła-Świerzowska, „apelatyw przechodzi w nazwę własną wówczas, gdy traci żywotną motywację, krzepnie w jednolitą, niepodzielną strukturę, traci znaczenie i staje się etykietką, którą można nakleić na różne obiekty” (Wojtyła-Świerzowska 2007: 55). Interesujące nas określenia już w chwili mianowania stanowiły takie etykiety ze względu na brak ścisłego powiązania z realiami geograficznymi. Nazwy województw zatem nazywają, oznaczają i wyodrębniają obszar na mapie, który podlega określonej zarządowi, a jeśli weźmiemy pod uwagę ich dość umowny związek z motywującymi je nazwami geograficznymi, możemy stwierdzić, że mamy do czynienia z nową warstwą geonimów.

Argument przywoływany przez Witolda Mańczaka (2011), że nazwy własnej w zasadzie nie tłumaczy się na języki obce i to pomaga odróżnić ją od apelatywu, również przemawiałby za uznaniem analizowanych szesnastu nazw za *propria*, choć tu mogą pojawić się wątpliwości. Na przykład w wykazie przedstawicieli Polski w Komitecie Regionów UE² leksem *województwo* przetłumaczono na angielski *region*³, natomiast człony odróżniające pojawiły się w angielskim tekście w czterech różnych postaciach:

- 1) przeniesione z języka polskiego w formie przymiotnikowej: *Kujawsko-Pomorskie Region, Lubelskie Region, Łódzkie Region, Opolskie Region, Podkarpackie Region, Podlaskie Regional Assembly, Świętokrzyskie Region, Warmińsko-Mazurskie Region*,
- 2) przeniesione z języka polskiego, ale w postaci rzeczownika motywującego nazwę województwa: *Małopolska Region, Wielkopolska Region*,
- 3) w wersji angielskiej, z użyciem nazwy regionu motywującej nazwę województwa: *Lower Silesia Region, Mazovia Region, Silesia Regional Assembly, Westpomerania Region*,
- 4) w wersji angielskiej – przymiotnikowej: *Pomeranian Region*.

Widać więc, że nazwy województw przynajmniej częściowo traktowane są jako nazwy własne niepodlegające tłumaczeniu. W wypadku większości tych nazw można zauważyć jednak wahanie. W wersjach angielskojęzycznych stron internetowych samorządów lub urzędów wojewódzkich używa się – niekiedy w jednym tekście – różnych wariantów nazwy, a różnice dotyczą obydwu członów zestawienia, np.: *Mazovia Voivodeship / Mazowieckie Province, Pomeranian Voivodeship / Pomorskie Voivodeship, Podlaskie region / Podlaskie Voivodeship, Lubelskie Region / Lublin Voivodeship / Lubelskie Province, Świętokrzyskie Voivodeship / Świętokrzyskie Province, Śląskie Voivodeship / Silesian Voivodeship, Opole Voivodeship / Opole Land, Warmińsko-Mazurskie Voivodeship*, ale: *Voivod of Warmia and Mazury*⁴.

2 Źródło online: <http://memberspage.cor.europa.eu> (dostęp: 22 listopada 2016).

3 Nie jest to najczęściej stosowane tłumaczenie. *Województwo* w tekstach angielskojęzycznych pojawia się jako *voivodeship/voivodship, rzadziej province*.

4 Dwie ostatnie formy – tłumaczenie nazwy województwa i nazwy stanowiska wojewody – pochodzą z jednego tekstu (zob. <http://www.uw.olsztyn.pl>, dostęp: 25 listopada 2016).

Pytanie o przynależność do kategorii nazw własnych należałoby od razu odrzucić jako nieuzasadnione, biorąc pod uwagę przepisy ortograficzne, które nakazują nazwy województw zapisywać małymi literami, podczas gdy wszystkie nomina propria w języku polskim piszemy wielkimi. Problem tej pisowni pojawiał się w pytaniach kierowanych do Rady Języka Polskiego, co świadczy o tym, że przepis ortograficzny nie jest stosowany konsekwentnie, a administracyjne nazwy województw są utożsamiane niekiedy z tradycyjnymi nazwami geograficznymi, zwłaszcza kiedy używane są z pominięciem pierwszego członu. Na pytanie, czy przymiotniki w nazwach województw należy z a w s z e pisać małą literą, Edward Polański odpowiedział, że w przeciwieństwie do nazw regionów typu *Krakowskie*, *Poznańskie*, „małą literą zapisujemy przymiotniki utworzone od nazw geograficznych (*śląsk* → *śląskie*, *Mazowsze* → *mazowieckie*, *Małopolska* → *małopolskie*) występujące w połączeniu z rzeczownikami *województwo*, *powiat*, np. *województwo śląskie*, *województwo małopolskie*, *województwo mazowieckie*, *powiat łowicki*” (Nazwy regionów 2004). Podobnie odpowiadał przewodniczący RJP, podkreślając, że jest to obowiązująca zasada ortograficzna, nawet jeżeli zapisujemy przymiotnik bez rzeczownika, np. *małopolskie* (zob. Nazwy województw 2004). Uzus pokazuje jednak co innego:

Województwo Lubuskie znajduje się w zachodniej części kraju i obejmuje obszar 13 987 km², co stanowi 4,5% terytorium Polski (<http://lubuskie.pl>, dostęp: 16 maja 2015).

„Marka Łódzkie promuje – budowanie, pozycjonowanie i promowanie marki *Województwa Łódzkiego* w latach 2013–2015” to strategia promocji *Województwa Łódzkiego*. Prace nad nią poprzedzone zostały badaniami wizerunkowymi *Województwa* (lodzkie.pl, dostęp: 27 listopada 2016).

Opracowana tożsamość marki *Małopolska* jest zgodna z wizją rozwoju *Województwa Małopolskiego* do roku 2020, zdefiniowaną w „Strategii Rozwoju *Województwa Małopolskiego* na lata 2011–2020” (<https://www.malopolska.pl>, dostęp: 28 listopada 2016).

Prezentujemy filmową relację z prezentacji *Województwa Podlaskiego* na Targach EXPO MEDIOLAN 2015 (www.wrotapodlasia.pl, dostęp: 8 września 2015).

[...] na przejściu granicznym w Barwinku została zamieszczona tablica informacyjna o szlakach architektury drewnianej i kluczowych atrakcjach turystycznych *Województwa Podkarpackiego* i Kraju Preszowskiego w językach: polskim, słowackim i angielskim (www.wrota.podkarpackie.pl, dostęp: 20 listopada 2016).

Znak promocyjny *Województwa Podkarpackiego* jest podstawowym elementem nowego systemu identyfikacji wizualnej regionu, wdrażanego w ramach obowiązującej od początku 2011 r. strategii kreacji i promocji marki *województwa podkarpackiego* (www.promocja.wrota.podkarpackia.pl, dostęp: 20 listopada 2016).

Kult relikwi [tak!] Krzyża Świętego dotrwał do czasów nam współczesnych – dzięki czemu 1 stycznia 1999 roku zdecydowano nazwać utworzoną w ramach reformy administracyjnej nową jednostkę terytorialną – *Województwem Świętokrzyskim* (zob. Wizytówka 2016).

Bogactwo i różnorodność zasobów mineralnych stawiają *Województwo Świętokrzyskie* w czołowie potencjalnych terenów inwestycyjnych (<http://www.sejmik.kielce.pl>, dostęp: 16 maja 2015).

Zapraszamy funkcjonujące inicjatywy klastrowe z terenu *Województwa Wielkopolskiego* do udziału w procesie certyfikacji, polegającym na weryfikacji stopnia rozwoju zawiązanego partnerstwa (iw.org.pl, dostęp: 19 września 2016).

Województwo Zachodniopomorskie aktualizuje po 8 latach strategię marki, której elementem jest m.in. nowe logo o kształcie nawiązującym do symbolu „ok” (www.turystyka.wzp.pl, dostęp: 23 listopada 2016).

Pisownia wielkimi literami obok poprawnej formy może wystąpić nawet w tym samym tekście. Nie bez znaczenia jest tu prawdopodobnie fakt, że jednostkowe nazwy urzędów i instytucji z członem *województwo* i *wojewoda*⁵ piszemy zgodnie z obowiązującą normą ortograficzną w następujący sposób: *Wojewoda Pomorski, Marszałek Województwa Śląskiego, Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego, Sejmik Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego* itd. Taka postać graficzna bez wątpienia sprzyja przenoszeniu tej zasady na formy zbliżone znaczeniowo.

Inna przyczyna leży w zacieraniu się różnicy pomiędzy województwem a regionem. Na płaszczyźnie językowej płynne przechodzenie między dwoma kategoriami nazwicznymi można zauważyć w postaci form miejscownikowych na *-em*. Końcówka fleksyjna ograniczona teoretycznie do tradycyjnych odprzymiotnikowych nazw miejscowych i geograficznych, np. *Zawadzkie – w Zawadzkiem, Jedwabne – w Jedwabnem, Krakowskie – w Krakowskim*, pojawia się również w nazwach województw, wbrew zaleceniom Komisji Ortograficzno-Onomastycznej Rady Języka Polskiego (por. *Nazwy regionów 2004*). Niezależnie od owych zaleceń takie niejednoznaczne formy upowszechnia aktualny słownik ortograficzny PWN (zob. WSO PWN), np.: *Przebendów (wieś w Podkarpackiem), Lubrza (miejscowość w Lubuskim)* obok *Radgoszcz (miejscowość w woj. małopolskim)*⁶. Stosowano je również we wcześniejszych wydaniach słownika (zob. NSO PWN), np.: *Osie (miejscowość w Bydgoskiem), Lubrza (miejscowość w Zielonogórskim)* obok *Radgoszcz (miejscowość w woj. tarnowskim)*, a więc tendencja jest starsza niż reforma administracyjna z 1999 roku.

Nazewnictwo na pograniczu nazw administracyjnych i regionalnych jest często używane w materiałach informacyjnych urzędów, a szczególnie dominuje w promocji walorów turystycznych, np.:

Licząca sobie ponad 660 lat Bydgoszcz to pierwsze co do wielkości miasto w *Kujawsko-Pomorskiem* (<http://www.kujawsko-pomorskie.pl>, dostęp: 22 kwietnia 2015).

Teraz w *Lubuskim*⁷ (www.lubuskie.pl, dostęp: 16 maja 2015).

⁵ *Wojewoda* jako ‘urząd jednoosobowy’, nie nazwa godności – czyli głównie w aktach prawnych.

⁶ Za zwrócenie uwagi na nazwy stosowane w WSO PWN dziękuję Recenzentowi artykułu.

⁷ Jest to nagłówek aktualności z województwa.

Są takie miejsca w *Lubuskim*, których nie można opisać słowami (<http://atrakcjelubuskie.pl>, dostęp: 16 maja 2015).

Rowerem po wirtualnym *Podlaskiem* (www.wrotapodlasia.pl, dostęp: 8 września 2015).

W *Podkarpackiem* rękodzieło posiada także szczególną cechę – wpływ różnych kultur (www.turystyka.wrotapodkarpackie.pl, dostęp: 20 października 2016).

W *Zachodniopomorskiem* posiadacze kart mogą liczyć na zniżki w 289 punktach (<http://www.szczecin.uw.gov.pl>, dostęp: 22 kwietnia 2015).

Najdłuższe w Polsce piaszczyste plaże, majestatyczne klify, wyjątkowa roślinność, nadmorska bryza i bezkres morza aż po horyzont – to wszystko tworzy doskonały klimat i sprzyja wypoczynkowi w *Pomorskiem* (<http://pomorskie.eu>, dostęp: 22 kwietnia 2015).

W *Śląskiem* na 41 wyższych uczelniach kształcą się ponad 136 tys. studentów, z czego ponad 55% wybiera szkoły techniczne i ekonomiczne (<http://www.slaskie.pl>, dostęp: 25 lutego 2016).

Zapraszamy w podróż po *Świętokrzyskiem* w ramach cyklu „W 16 tygodni dookoła Polski” (<http://www.kielce.uw.gov.pl>, dostęp: 16 maja 2015).

W wyniku elipsy członu utożsamiającego człon przymiotnikowy (odróżniający) nazwy województwa „usamodzielił się”, stał się wariantem oficjalnej, urzędowej nazwy województwa, np.:

Ponadto *Śląskie* jest jedynym w Polsce województwem położonym zarówno w dorzeczu Wisły, jak i Odry – z południa na północ przebiega przez nie dział wodny między tymi dorzeczami (<http://www.slaskie.pl>, dostęp: 25 lutego 2016).

Związki składniowe pokazują, że wariant ten – na wzór historycznych nazw regionów typu *Krakowskie*, *Sandomierskie* – jest rzeczownikiem:

Kujawsko-Pomorskie dysponuje lotniskiem w Bydgoszczy oraz niekomercyjną, szerokopasmową siecią internetową (<http://www.kujawsko-pomorskie.pl>, dostęp: 22 kwietnia 2015).

Zapraszamy w *Świętokrzyskie* (<http://www.sejmik.kielce.pl>, dostęp: 16 maja 2015).

Poza bogactwem przyrody *Lubelskie* oferuje wiele miejsc i zabytków związanych z różnymi kulturami i religiami (<http://www.lubelskie.pl>, dostęp: 29 listopada 2016).

Przemierzając *Pomorskie* warto odwiedzić Słupsk z kolekcją dzieł Witkacego na Zamku Książąt Pomorskich, Kościerzynę z Muzeum Kolejnictwa, Kwidzyn z zamkiem krzyżackim czy Wejherowo z barokową Kalwarią Wejherowską (<http://pomorskie.eu>, dostęp: 22 kwietnia 2015).

Lubuskie świętuje od tygodnia (<http://www.lubuskie.uw.gov.pl>, dostęp: 15 maja 2015).

Tradycyjny śląski etos pracy to wizytówka mieszkańców *Śląskiego*, to tutaj ludzie od pokoleń pracują w przemyśle, wśród nowych technologii, to także region innowacji i kreatywnych kadr (<http://www.slaskie.pl>, dostęp: 25 lutego 2016).

W innych przypadkach obserwujemy przenoszenie nazw pomiędzy kategoriami nazewnictwami. Władze takich województw, jak dolnośląskie, małopolskie, mazowieckie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, wykorzystują do określenia województwa geonimy motywujące oficjalne zestawienie: *Dolny Śląsk*⁸, *Małopolska*, *Mazowsze*, *Warmia i Mazury*, *Wielkopolska*, a derywowane od nich przymiotniki oznaczają relację przynależności (zamieszkanie, działalność, położenie w granicach województwa), np.:

Marszałka *Dolnego Śląska* reprezentował podczas tego wydarzenia Paweł Parus, pełnomocnik ds. osób niepełnosprawnych w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego (www.umwd.dolnyslask.pl, dostęp: 29 listopada 2016).

Rozmawiano nie tylko o problemach demograficznych naszego województwa, ale także o sytuacji *małopolskich rodzin*, migracjach zagranicznych i wewnętrznych oraz o rynku pracy w *Małopolsce* (www.malopolska.uw.gov.pl, dostęp: 29 listopada 2016).

Zarząd *Małopolski* wybrał pierwsze 63 projekty małych i średnich przedsiębiorstw z naszego województwa, które wesprze łącznie kwotą aż 7,8 mln zł pochodzącymi [tak!] z Regionalnego Programu Operacyjnego *Małopolski* (www.malopolska.pl, dostęp: 29 listopada 2016).

W 2015 roku na *Mazowszu* możliwe są przekroczenia dopuszczalnych poziomów substancji szkodliwych w powietrzu (<https://www.mazowieckie.pl>, dostęp: 16 maja 2015)⁹.

Po raz ósmy uhonorował tytułem „Innowatora *Mazowsza*” naukowców i firmy, które nowatorskim podejściem starają się zmienić oblicze *mazowieckiej gospodarki* (www.mazovia.pl, dostęp: 29 listopada 2016).

Swoim zakresem obejmuje nie tylko *Wielkopolskę*, ale również województwa kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie i zachodniopomorskie (<http://www.poznan.uw.gov.pl>, dostęp: 16 maja 2015).

Wystawa pokonkursowa „*Wielkopolska Press Photo 2016*”: Konkurs jest doroczną konfrontacją dokonań fotoreporterów województwa wielkopolskiego (www.umwww.pl, dostęp: 30 listopada 2016).

Warmia i Mazury to region wysokiej jakości życia – prężna gospodarka działa tu w harmonii ze środowiskiem naturalnym i społeczeństwem (<http://invest.warmia.mazury.pl>, dostęp: 29 listopada 2016).

⁸ Warto zauważyć, że stosowanym przez samorząd województwa śląskiego wariantem nazwy jest *Śląskie*, raczej nie *Śląsk* – mimo popularności tego drugiego w mediach. Podobnie nie używa się nazwy *Podlasie*, ale *Podlaskie*.

⁹ Jest to nagłówek informacji. Po jego rozwinięciu ukazuje się komunikat: „W 2015 roku w województwie mazowieckim możliwe są przekroczenia dopuszczalnych poziomów substancji szkodliwych w powietrzu”.

Województwa takie jak pomorskie, zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, podkarpackie, opolskie wykorzystują zarówno derywat odprzymiotnikowy, jak i rzeczowniki lub zestawienia, czyli *Pomorskie/Pomorze*, *Zachodniopomorskie / Pomorze Zachodnie*, *Kujawsko-Pomorskie / Kujawy i Pomorze*, *Podkarpackie/Podkarpacie*, *Opolskie/Opolszczyzna*, *Lubelskie/Lubelszczyzna*. Zdarza się, że oba warianty nazwy pojawiają się w tym samym tekście:

Kujawsko-Pomorskie zaprasza! Kto zechce odkryć dla siebie urodę *Kujaw i Pomorza*, nie pożałuje (<http://www.kujawsko-pomorskie.pl>, dostęp: 22 kwietnia 2015).

Zobacz, co niezwykłego czeka Cię na *Pomorzu*! [...] *Pomorskie* to kraina licznych jezior i szlaków rzecznych (<http://pomorskie.eu>, dostęp: 16 października 2014).

Pomorze Zachodnie to ciekawy obszar do eksploracji dla kajakarzy. [...] Woda to oczywiście także ryby, dlatego *Zachodniopomorskie* jest prawdziwym zagłębiem wędkarstwa w każdej odsłonie (*Pomorze Zachodnie* 2014: 20).

Dobrze zarządzane, zadbane gminy są wręcz synonimem *Opolskiego* i awangardą krajowego programu Odnowa Wsi, a miasta – dowodem, jak świadomie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe odwdzięcza się wyglądem odbudowanych kamienic, rynków, dworów zamienianych w najlepszej klasy hotele i restauracje. [...] Szlak drewnianego budownictwa sakralnego prowadzi przez 12 spośród 70 drewnianych świątyń *Opolszczyzny* (www.visitopolskie.pl, dostęp: 22 listopada 2016).

Współpraca w obszarze przemysłu lotniczego i zbrojeniowego była głównym celem zorganizowanej w dniu 24 listopada na *Podkarpaciu* wizyty studyjnej grupy norweskich przedsiębiorców. [...] Podkreślano również na przykładzie specjalnych stref ekonomicznych *Województwa Podkarpackiego*, jak owocne, prorozwojowe i obopólnie korzystne są inwestycje zagraniczne. [...] Norweskie firmy, które odwiedziły *Podkarpackie*, poprzez zastosowane w procesie produkcyjnym wysokie technologie oraz znaczące nakłady na Badania i Rozwój charakteryzują się dużą innowacyjnością swoich produktów (www.podkarpackie.pl, dostęp: 25 listopada 2016).

Niewątpliwie nazwy województw w takiej uproszczonej postaci pełnią w tekście funkcję użytecznych wariantów stylistycznych, cechuje je ekonomia językowa. Ale jednocześnie trzeba się zastanowić, czy przesunięcia dokonywane pomiędzy kategoriami nazewniczymi, „rozmywające” granice poszczególnych regionów geograficznych, są świadomie odbierane przez użytkowników tych nazw. Czy są one traktowane jako umowne zabiegi stylistyczne na poziomie tekstu, czy też utożsamiamy nowy porządek ze starym („Małopolska wyłącznie w granicach województwa małopolskiego”)? Jeżeli popatrzymy na te nazwy pod kątem charakterystycznej dla toponimów funkcji lokalizującej, możemy stwierdzić, że mamy tu do czynienia z nadużywaniem tradycyjnych geonimów, brakiem precyzji, nawet – fałszowaniem zakresu nazwy. Te ekonomiczne warianty typu *Podkarpacie*, *Łódzkie* spełniają jednak też inną funkcję, może ważniejszą niż funkcja lokalizująca czy odróżniająca. Nazwy tego rodzaju mają wymiar marketingowy (zob. Czerny 2012). Ta rola zbliża nazwy województw do chrematonimów. Odnosząc

się do podziału zaproponowanego przez Artura Gałkowskiego (2008), można zaliczyć je do chrematonimów marketingowych.

Utworzenie nowych województw w 1999 roku miało na celu wzmocnienie władzy samorządowej i przekazanie jej takich zadań jak skuteczne pozyskiwanie środków na rozwój, w tym funduszy unijnych. Samorząd województwa w nowym kształcie jest zobowiązany do przygotowywania strategii jego rozwoju, przy czym musi łączyć:

- 1) pielęgnowanie polskości oraz rozwój i kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej;
- 2) pobudzanie aktywności gospodarczej;
- 3) podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa (zob. Ustawa 1998, art. 11).

Tym samym instytucje wojewódzkie zostały zobowiązane do uprawiania marketingu terytorialnego, skierowanego zarówno do mieszkańców, jak i do ewentualnych inwestorów oraz turystów, opierającego się na pozytywnym wizerunku województwa, który miał być jednocześnie i tradycyjny, i nowoczesny.

Specyficzny dla państwa polskiego podział administracyjny na województwa został przystosowany do potrzeb polityki regionalnej Unii Europejskiej. Stąd też tak wyraźne, bardziej uderzające niż wcześniej, utożsamianie województwa z regionem. Zwraca się nawet uwagę na synonimie tych dwóch wyrazów w języku polskim (Rykiel 2012: 17; Szul 2012: 31). Świadczą o niej nie tylko angielskojęzyczne tłumaczenia z użyciem odpowiednika angielskiego *region* (*Małopolska Region*, *Świętokrzyskie Region* – por. wyżej), ale również polskie formy typu *Region Lubelski*, *Region Lubuski*, *region* [tak] *Podlaski*, którymi posługują się samorządy w materiałach promocyjnych i informacyjnych¹⁰. Nazwa własna regionu (w polskim wypadku – województwa) służy do wyodrębniania terytorium, lecz znaczącą rolę odgrywa ona również w następnej fazie budowania nowego regionu. Jest to faza symboliczna, której funkcję Anna Gąsior-Niemiec, odwołując się do koncepcji A. Paasiego (1990), określa następująco:

polega na przełożeniu kształtu terytorialnego na język mitu i tożsamości. Jest to faza kluczowa dla możliwości politycznej i społecznej mobilizacji mieszkańców. Podczas niej bowiem tworzy się określona wizja ładu społecznego zakodowana w nazwach, symbolach, ikonografii i narracjach mitotwórczych, których celem jest wykreowanie *imago regionis* (Gąsior-Niemiec 2004: 28).

Nadanie nazwy – obok ustalenia herbu i koloru flagi – służy więc kreowaniu regionu, co polega raczej na – używając określenia Erica Hobsbawma (2008) – wynajdowaniu tradycji niż rzeczywistym odkrywaniu korzeni. Roman Szul, analizując polską praktykę wprowadzania w życie idei europejskiego regionalizmu, zwraca uwagę właśnie na powszechne „wynajdowanie atrakcji regionalnych”, wymyślanych często na potrzeby turystów, które jednak – co

¹⁰ Za podobny wariant zregionalizowany można uznać nazwy: *Ziemia Lubelska*, *Ziemia Lubuska*, *Ziemia Łódzka*, *Ziemia Świętokrzyska*.

należy podkreślić – z czasem stają się rzeczywistym elementem tożsamości mieszkańców (Szul 2012: 33). Za element wymyślonej tożsamości politolog uważa też „historyczne” nazwy województw, wcześniej w Polsce niespotykane (Szul 2012: 39).

Wszystkie samorządy do 2013 roku opracowały własne strategie rozwoju, wykorzystując przy tym najczęściej profesjonalnie przygotowane marki¹¹. Województwa stały się tym samym produktami, a ich nazwy – chrematonimami. Należą one do tzw. systemu identyfikacji wizualnej województwa (jako element logo). Firmy brandingowe określają m.in. położenie, wygląd i charakter miejsca, gdzie dana marka może, powinna lub też nie powinna się pojawić. Takich chrematonimów używa się w hasłach i akcjach promocyjnych: *Lubelskie: smakuj życie!*, *Lubuskie: warte zachodu*, *Łódzkie promuje*, *Małopolska: to lubię!*, *Mazowsze: serce Polski*, *Opolskie: jesteś zaproszony*, *Zmysłowe Podlaskie*, *Podkarpackie: przestrzeń otwarta*, *Pomorskie: nasze miejsce na ziemi!*, *Śląskie: pozytywna energia*, *Produkt Warmia Mazury*, *Zachodniopomorskie – Morze Przygody*. Samorządy zaczęły wykorzystywać nazwy mieszkańców derywowane od nazw województw w tytułach programów i inicjatyw oraz w nazwach nagród, np.: *Bezpieczny Dolnoślązak*, *Mały Dolnoślązak – Program poprawy opieki perinatalnej na terenie województwa dolnośląskiego*, *Kod Lubuszan*, *Zdrowe płuca Lubuszan*, *Nagroda specjalna Marszałka Województwa Wielkopolskiego dla najlepszego Wielkopolanina*¹², *Małopolanin Roku*, *Mazowszanie – Budujemy społeczeństwo informacyjne na Mazowszu*.

Po upływie kilkunastu lat od wprowadzenia reformy administracyjnej możemy mówić o kształtowaniu się nowej świadomości regionalnej. Badania prowadzone w różnych częściach Polski – dotyczące na przykład warmińsko-mazurskiego (Poniedziałek 2010), zachodniopomorskiego (Rybarska-Jarosz, Barylski 2012), lubelskiego, podkarpackiego i podlaskiego (Gąsior-Niemiec 2013), śląskiego i opolskiego (Sagan-Bielawa 2017) – pokazują zabiegi służące kreowaniu wizerunku województw-regionów i ich dotychczasowe efekty¹³. Jacek Poniedziałek, przyglądając się niespełna dziesięcioletniej wówczas historii warmińsko-mazurskiego, stwierdził, że „wyłaniane w wyborach demokratycznych władze, wykorzystując dokumenty strategiczne, instrumenty finansowe oraz regionalny dyskurs medialny, tworzą i ugruntowują w świadomości mieszkańców poczucie realności istnienia regionu” (Poniedziałek 2010: 23). Nie bez znaczenia są tu wszechobecne i chętnie przejmowane przez media nazwy przeniesione typu *Mazowsze* czy *Dolny Śląsk* oraz „zregionalizowane” dzięki elipsie nazewniczej (np. *Pomorskie*, *Łódzkie*) nazwy województw, których użycie w tekstach oficjalnych przedstawiono powyżej.

11 Filozofię marek wojewódzkich przedstawiają szczegółowo dokumenty, które publikują działy odpowiedzialne za promocję na stronach internetowych urzędów marszałkowskich lub sejmików. Te strategie pokazują, że wbrew twierdzeniu o pustych znaczeniowo nazwach własnych przypisuje im się bogatą treść. Interesującą analizę strategii promocyjnej trzech województw przedstawiła A. Gąsior-Niemiec (2013).

12 Nagroda przyznana w Międzynarodowym Konkursie Skrzypcowym im. Wieniawskiego.

13 Ciekawy dowód przemian tożsamościowych stanowi też powstały w ostatnich latach projekt *Dolnośląskość.pl* (zob. www.dolnośląskość.pl). Jego nazwa formalnie nawiązuje do typu słowotwórczego abstrakcyjnych nazw cech z sufiksem -ość, sugerując tym samym, że przynależność do regionu jest wartością samą w sobie. Por. też użycie okazjonalizmu *kujawskopomorskość* przez uczestnika dyskusji internetowej o nazwach regionów: „Mieszkam w Kujawsko-Pomorskiem. Jest tu tyle różnych ważnych historycznych granic, więc i regionów – ale o tym się nigdzie nie uczy, promowana jest tylko przez władze wojewódzka jakaś nowa, powiedzmy «kujawskopomorskość»” (*Gdzie leży Śląsk?* [głos w dyskusji], <http://silesiaimperator.blogspot.com> (dostęp: 28 listopada 2016)).

Jeżeli wystarczająco często słyszymy o Warmii i Mazurach, Kujawach i Pomorzu, Mielcu na Podkarpaciu i Gorzowie Wielkopolskim w Lubuskiem, to jesteśmy w stanie przyjąć, że tak wygląda podział geograficzny kraju, nie tylko ten administracyjny. Chociaż słyhać również głosy sceptyczne co do możliwości automatycznego powołania regionu w wyniku nominacji administracyjnej (zob. Rykiel 2012: 28), okazuje się, że można uwierzyć nie tylko w realne istnienie regionu, ale nawet w jego długą tradycję. Pomagają w tym m.in. działy „Historia” na stronach urzędów wojewódzkich i marszałkowskich, w których można znaleźć następujące informacje o regionach (województwach?):

Od wielu wieków Mazowsze jest centralną dzielnicą, a od czterech stuleci – siedzibą stolicy Polski. Z Mazowszem związane są najważniejsze wydarzenia z historii Polski (www.mazovia.pl, dostęp: 21 kwietnia 2015).

W „Historii Polski” pod rokiem 1467 Jan Długosz zapisał „[...] a szczęśliwszym byłbym jeszcze, gdybym doczekał odzyskania za łaską Bożą i zjednoczenia z Polską Śląska, Ziemi Lubuskiej i Słupskiej [...]”. Od tego czasu w świadomości społecznej Ziemia Lubuska funkcjonuje jako odrębna jednostka terytorialna i administracyjna [wyróżnienie M.S.-B.] (www.lubuskie.uw.gov.pl, dostęp: 16 maja 2015).

Brak wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy historycznym znaczeniem nazwy a współczesną nominacją skutkuje utrwalaniem się przekonania o ciągłości tradycji nazewniczej w Polsce i niezmienności podziałów terytorialnych. Można by tu doszukać się przejawów wspomnianego już wynajdowania tradycji. W funkcjonowaniu nazw wojewódzkich zauważalna jest bowiem powtarzalność nawiązań historycznych, zarówno nawiązań do dziejów Polski, jak i nawiązań w warstwie językowej, w postaci archaizowanych form typu w *Podkarpackiem*, w *Łódzkim*. Znaczenie tych ciągłych repetycji w utrwalaniu norm i wartości podkreśla E. Hobsbawm:

osobliwość „wymyślonych” tradycji – o ile odwołują się one do historii – polega na tym, że związek z przeszłością jest w dużej mierze sztucznie wytwarzany. Tradycje te, najkrócej mówiąc, odpowiadają na nowe sytuacje w taki sposób, że przybierają formę nawiązania do sytuacji dawnych albo ustanawiają swą własną przeszłość przez jak gdyby „obowiązkowe” powtarzanie (Hobsbawm 2008: 10).

Podsumowując rozważania na temat obecności nazw województw wśród nazw własnych – ich funkcji, struktury, wariantywności i relacji do innych kategorii nazewniczych – możemy powiedzieć, że stanowią one mniej prototypiczne nomina propria (por. Breza 2005: 354–356; Kaleta 2005: 31–32). Jako nazwy instytucji o dużej wartości asocjacyjnej należą raczej do chretonimów (zwłaszcza ich warianty pisane wielkimi literami), choć funkcja lokalizująca zbliża je do klasycznych nazw geograficznych. Dla tego zbioru ważne wydają się zarówno pytania o relacje transonimiczne (np. jaki zakres ma nazwa *Mazowsze*), jak i o formalne funkcjonowanie na pograniczu propriów i apelatywów (np. *Podlaskie* czy *podlaskie*). Wariantywność

nazewnictwa jednostek administracyjnych w przestrzeni publicznej pokazuje też zniesienie bariery pomiędzy sferą kontaktów oficjalnych, urzędowo-administracyjnych a sferą kontaktów nieurzędowych, nieoficjalnych, czyli – wydawałoby się – ustalonego podziału na dwa społeczne aspekty funkcjonowania języka (por. Mrózek 2007: 25). Wszystko to można sprowadzić do wniosku, który w onomastyce nie jest nowością, że kanon nazewniczy ulega nieustannym przeobrażeniom w warunkach dość intensywnych przemian ustrojowo-cywilizacyjnych i językowych (por. Mrózek 2007, 2013). Natomiast same nazwy województw w swojej najnowszej postaci są zbiorem pokazującym innowacyjność onimiczną polszczyzny, stanowiącą odpowiedź na te przemiany.

Bibliografia

- Breza E. 2005: *Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (chrematonimy)*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, wyd. 2, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Kraków, s. 343–361.
- Czerny A. 2012: *Nazwy geograficzne, dziedzictwo kulturowe i turystyka*, „Onomastica” LVI, s. 51–73.
- Gałkowski A. 2008: *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gąsior-Niemiec A. 2004: *Pole, habitus i imago regionis: propozycja alternatywnego podejścia do analizy regionu*, „Studia Regionalne i Lokalne” 4, s. 13–36.
- Gąsior-Niemiec A. 2013: *Promocja marki regionu, czyli o dyskursywnych strategiach odwracania się od Wschodu*, [w:] T. Zarycki (red.), *Polska Wschodnia i orientalizm*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 110–133.
- Hobsbawm E. 2008: *Wprowadzenie. Wynajdywanie tradycji*, [w:] E. Hobsbawm, T. Ranger (red.), *Tradycja wynaleziona*, tłum. M. Godyń, F. Godyń, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 9–23.
- Kaleta Z. 2005: *Teoria nazw własnych*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, wyd. 2, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, Kraków, s. 15–36.
- Mańczak W. 2011: *Czy wszystkie chrematonimy są nazwami własnymi?*, [w:] M. Biolik, J. Duma (red.), *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn, s. 325–330.
- Mrózek R. 2007: *Innowacyjność onimiczna a innowacje badawcze*, [w:] A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek (red.), *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, Wydawnictwo Pandit, Kraków, s. 21–28.
- Mrózek R. 2013: *Trwałość i zmienność składników leksyki onimicznej w ostatnim siedemdziesięcioleciu*, [w:] A. Dunin-Dudkowska, A. Małyśka (red.), *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska – procesy – tendencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 131–144.
- Nazwy regionów 2004: *Nazwy regionów, nazwy instytucji*, Rada Języka Polskiego (online: <http://www.rjp.pan.pl>, dostęp: 21 maja 2015).
- Nazwy województw 2004: *Nazwy województw*, Rada Języka Polskiego (online: <http://www.rjp.pan.pl>, dostęp: 21 maja 2015).
- NSO PWN: *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, wyd. 4, red. E. Polański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Paasi A. 1990: *Deconstructing regions. Notes on the scales of spatial life*, „Environment and Planning A” 23, s. 239–256.
- Pomorze Zachodnie 2014: *Pomorze Zachodnie*, oprac. K. Treder-Piekarska, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin (online: www.wzp.pl, dostęp: 15 maja 2015).
- Poniedziałek J. 2010: *Kształtowanie się regionu na Warmii i Mazurach*, „Studia Regionalne i Lokalne” 4, s. 23–42.
- Rybarska-Jarosz D., Barylski L. 2012: *Tożsamość regionalna mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Raport z badań eksploracyjno-diagnostycznych*, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin, (online: http://ois.wzp.pl/attachments/article/103/tozsamosc_z_aneks.pdf, dostęp: 20 listopada 2016).
- Rykiel Z. 2012: *Region jako pojęcie socjologiczne*, [w:] A. Pawłowska, Z. Rykiel (red.), *Region i regionalizm w socjologii i politologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 15–30.

- Sagan-Bielawa M. 2016: *Nazwy współczesnych województw i ich mieszkańców – budowanie nowej tożsamości regionalnej?* [w:] M. Dziekanowska, M. Wójcicka (red.), *Tradycja dla współczesności*, t. 9: *Tożsamości społeczno-kulturowe – kultura i komunikacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 109–123.
- Sagan-Bielawa M. 2017: *Gdzie jest Śląsk? Językowo-kulturowy obraz województwa śląskiego i jego sąsiadów*, [w:] L. Przy-
muszała, D. Świtała-Trybek (red.), *Kulturowo-językowy obraz Śląska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole,
s. 13–23.
- Szul R. 2012: *Refleksje na temat ewolucji idei i praktyki regionalizmu w Europie*, [w:] A. Pawłowska, Z. Rykiel (red.), *Region
i regionalizm w socjologii i politologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 31–46.
- Ustawa 1998: Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. nr 91, poz. 576).
- Wizytówka 2016: *Wizytówka regionu*, Wrota Świętokrzyskie (online: www.wrota-swietokrzyskie.pl, dostęp: 20 września 2016).
- Wojtyła-Świerżowska M. 2007: *Nazwotwórstwo (nominacja) i onimizacja. Nazwy pospolite i nazwy własne. Etymologia*, [w:] A. Cieślíkowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek (red.), *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*, Wydawnictwo Pandit, Kraków, s. 51–56.
- WSO PWN: *Wielki słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, red. E. Polański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016 (program komputerowy).
- Zaborowski Ł. 2013: *Podział kraju na województwa. Próba obiektywizacji*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

Summary

Names of voivodeships among proper names – function, structure, variability

Keywords: territorial marketing, chrematonymy, geographical names, region.

The article attempts to discuss function of the contemporary names of voivodeships in Poland. The names constitute a category of linguistic expressions related to administrative subdivision which became proper nouns. Although they uniquely identify delimited areas, the names of voivodeship perform function as both toponyms and chrematonyms. As brand marks they have established strong symbolic base for territorial marketing. Most names used since 1999 have derived from historical choronyms. The author demonstrates how distinction between geographical and administrative names has recently ceased to exist. Using of these names and their variants by regional authorities provides a good example of “invented tradition” (in term coined by E. Hobsbawm). The fact that the “traditional” names (e.g. *Podkarpacie*, *Pomorze Zachodnie*, *Ziemia Łódzka*) are often used instead of the official names of voivodeships would imply transformation of regional communities.